№ 2 LUTY — 1927. ROK II

SZKOLNICTWO

Miesięcznik poświęcony sprawom wykształcenia i wychowania w wieku przedszkolnym, w szkołach powszechnych średnich ogólnych i zawodowych, oraz wyższych.

Wydawca i redaktor **Jan Gołąb.**

Biogeneza człowieka

Problemat życia ludzkiego, jego źródeł, istoty i celów, jest do dziś dla wielu zagadką nierozwiązaną. Zaledwie zewnętrzne, fizyczne objawy życia są dostępne doświadczalnemu badaniu, cała zaś głębia, właściwy nurt życia kryje się przed okiem ciekawych. Stąd tyle różnorodnych i sprzecznych ze sobą pojęć o życiu. Nauka zaś nawet nie probuje rozwiązać tego naczelnego zagadnienia ludzkiego bytu, ograniczając się tylko do rejestrowania objawów i warunków fizycznych, wśród jakich życie występuje. A tymczasem życie idzie naprzód i potęgą swego tajemniczego tchnienia raz po raz obala kunsztownie wzniesione teorje i rachuby, stwarza nieobliczalne możliwości i potężnym swoim rozmachem sięga daleko poza najśmielsze przewidywania. Nieznajomość życia i wewnętrznej treści człowieka sprawia, że mimo wspaniałej kultury materjalistycznej ludziom coraz gorzej, coraz ciężej żyć, coraz trudniej uzgodnić rożniczkujące się ciagle a sprzeczne interesy. W pseudo-kulturalnym świecie odbywa się raczej dzika eksploatacja wszelkich walorów życia, sprowadzając rychło przesyt i zniechęcenie, które kończy się zazwyczaj tragicznie. Nawet jednostki o wybitnym charakterze i głębokim umyśle w chwilach decydujących kierują się wyjątkowo silnym u nich instynktem samozachowawczym w braku wyraźnych i niedwuznacznych określeń w stosunku do życia. W takich warunkach wychowanie nie może spełnić swego zadania, brak tu bowiem kardynalnej podstawy psychologicznej, a mianowicie znajomości istoty ludzkiej i jej genezy.

Znajomość ta dopiero dać może jasny i rzetelny pogląd na życie ludzkie i sama przez się tłumaczy jego przejawy, pozwalając oddziaływać świadomie i celowo na te przejawy w okresie wychowawczym. Chcąc więc poznać życie, trzeba poznać istotę człowieka, która, jak każda rzeczywistość, jest wynikiem działania odwiecznego prawa twórczego. Powszechny dziś zwyczaj rozpatrywania istoty człowieka pod kątem dualizmu, t. j. odrębnego traktowania duszy i ciała, jest nieuzasadniony. Organizm bowiem fizyczny nie jest czemś samodzielnem, nie może istnieć bez duszy, stanowi więc tylko ściśle określony kompleks warunków, w jakich duch ludzki się przejawia, oraz skutków jego działania na razie podświadomego odnośnie do organizmu. Wobec tego istota człowieka sprowadza się do jednego zagadnienia, którego nie rozwiąże ani eksperyment psychologiczny, dostępna mu jest bowiem tylko dziedzina fizycznych warunków organicznych, ani nie dokona tego symboliczne ujęcie duszy ludzkiej według objawienia, ponieważ mówi się tam tylko o formie z pominięciem treści istotnej. Jedynie rozum ludzki, mający zupełną swobodę i zdolność badania i oceny tak wewnętrznych intuicji, jakoteż pojęć konkretnych, może — kierując się wytycznemi prawa stwórczego — znaleść istotną treść jaźni ludzkiej. Zanim przejdziemy do rozpatrzenia treści istoty ludzkiej, zwrócić musimy uwagę na pochodzenie i ostateczne przeznaczenie człowieka, tak świetnie przez Wrońskiego ujęte. Sprawę tę poruszałem już w rozprawie p. t. Pedagogja w świetle filozofji H. Wrońskiego. Tu tylko pragnę uprzytomnić, że człowiek stworzony został do życia nieśmiertelnego, że jednak skutkiem upadku moralnego utracił moc duchową i zaciemnił swój umysł, przez co sprowadził na siebie śmierć. Wobec tego powstały dwa główne zadania, pierwszem jest stopniowe uwolnienie się od piętna moralnego znieprawienia przez odrodzenie duchowe, drugiem zaś, następnem zadaniem jest odzyskanie nieśmiertelności, czyli, jak mówi Wroński, stworzenie się własne. I tu leży cała zagadka życia: przez ciągłe i świadome odradzanie się i uszlachetnienie skażonych pierwiastków duchowych pozbyć się ułomności moralnej i osiągnąć taką potęgę świadomości, którąby umożliwiła człowiekowi stworzyć swój niewarunkowy czyli nieśmiertelny byt. Kształto-

wanie się w tym celu pierwiastków istoty ludzkiej daje w rezultacie to, co nazywamy życiem, które z kolei wnosi zawsze świeży materjał doświadczalny, wpływający na urabiania się tężyzny duchowej. A zatem źródłem życia jest wzajemne oddziaływanie i powstanie pierwiastków istoty ludzkiej pod wpływem prawa stwórczego. Wynika stąd przeobrażanie się życia w coraz to doskonalsze formy. Pierwiastki bowiem istoty ludzkiej, wyzwalajac się stopniowo z bezwładu i ułomności, biorą coraz bardziej czynny udział w życiu, współtworząc je i nadając mu pewne swoiste cechy odrębnych okresów, zależnie od tego, jakie pierwiastki w danym czasie grają dominującą rolę. Te uwagi biogenetyczne uplastycznia się, skoro rozważymy same pierwiastki czyli psychologię istoty ludzkiej, jak ją podaje H. Wroński w swojej Tablicy Psychologji. Ze względu na konieczność uwolnienia sie od ułomności moralnej i jej skutków, oraz w następstwie stworzenia własnego bytu nieśmiertelnego, odróżniamy dwa odrębne działy psychologji: psychologję człowieka śmiertelnego i następującą po niej bezpośrednio dla tej samej istoty ludzkiej psychologję człowieka nieśmiertelnego; obie tworzą się według zasad prawa stwórczego. Omówimy je kolejno. Pierwszym podstawowym elementem neutralnym psychologji człowieka śmiertelnego jest wiedność, występująca w formie uwagi. Jest to rzeczywista zdolność, polegająca na tem, że człowiek może wiedzieć. Odpowiada ona, jak widzimy, pierwszemu warunkowi Prawa Stworzenia t. j. rzeczywistości, rzeczywiście bowiem ta zdolność zasadnicza istnieje, przynosi ją człowiek na świat w chwili urodzenia. Wiedność ta jednak jest do pewnego stopnia skażona dziedzictwem pewnej słabości, mającej swe źródło w upadku moralnym pierwotnego człowieka. Uwolnienie się od tej słabości, czyli odrodzenie duchowe, będzie na długi czas jedynym, istotnym celem życia ludzkiego Fizycznym warunkiem wiedności są komórki ożywione układu nerwowego. Żeby człowiek mógł o czemś wiedzieć, musi mieć o tem wyobrażenie. Drugim więc elementem, od strony wiedzy, jest wyobrażenie, mające formę objektywności, czyli konkretnego przedmiotu lub zjawiska. Jest to zasadnicza zdolność utrwalania kształtu i innych cech. Przejawia się ona szczególnie intesywnie w dzie-

ciństwie, rzeźbiąc wyraziście i głęboko na niezapisanej jeszcze karcie wiedności odbicie przedmiotów z najbliższego otoczenia w podświadomym celu zaspokojenia potrzeb fizycznych. Fizycznym warunkiem wyobrażenia jest biała istota mózgu. Zdolność wiedności prowadzi do tego, że mały człowiek dowiaduje się z czasem o istnieniu własnej osoby. Trzecim więc elementem, od strony bytu, jest świadomość w formie subjektywności, czyli podmiotowego traktowania siebie.

Jest to jakby odwrotna strona wiedności, odwewnątrz, w której jak w zwierciadle odbijają się przebłyski własnego istnienia w perspektywie czasu i przestrzeni. Stąd tak wiele pytań u dziecka w drugim z kolei okresie zycia. Jest to właśnie okres intensywnego wzmagania się świadomości celem świadomego ustosunkowania się do warunków otoczenia. Fizycznym warunkiem świadomości jest szara istota mózgu. Z neutralizacji wzajemnej trzech zasadniczych pierwiastków wiedności, wyobrażenia i świadomości pochodzą dalsze pierwiastki psychologiczne. Z zastosowania mianowicie wiedności do wyobrażenia pochodzi czwarty element t. j. czuciowość w formie intuicji czyli wrażeń. Jest to zdolność przyjmowania coraz bardziej uświadomionych wrażeń za pomocą zmysłów. Wyobrażenia, tak potrzebne wiedności, byłyby niemożliwe, gdyby niebyło czuciowości. Ona to przygotowuje materjał, z którego formują się wyobrażenia szczególnie ważne w trzecim okresie życia, kiedy to najbardziej chodzi o prawdę, o wyjaśnienie swego stosunku do Boga. Czuciowość ma dostarczyć w tym celu jaknajbardziej doskonałych wrażeń. Stąd doskonałość estetyczna jest główną zasadą oddziaływania pedagogicznego w trzecim okresie. Fizycznym warunkiem czuciowości są nerwy czuciowe i zmysły. Z zastosowania natomiast wiedności do świadomości pochodzi piąty element t. j. intelekt w formie pojęć. Jest to zdolność pojmowania (uświadamiania sobie wyobrażeń), oceny i zastosowania w praktyce. Pojęcie więc jest to nietylko uogólnienie wyobrażeń, ale też ocena wartości tych wyobrażeń, oraz umiejętność ich zastosowania praktycznego dla dobra. Cały ten proces intelektualny winien być z natury rzeczy jaknajbardziej doskonały pod względem logicznym. Dlatego doskonałość logiczna jest główną zasadą oddziaływania pe-

dagogicznego na intelekt, który w czwartym z koleji okresie życia najintensywniej pracuje celem uświadomienia sobie warunków dobrobytu. Fizycznym warunkiem a raczej wynikiem intelektu są nerwy ruchowe i narządy ruchu. Skutkiem neutralizacji pomiędzy czuciowością a intelektem musi istnieć wzajemne przejście. I rzeczywiście, czuciowość pełni rolę intelektu o ile odtworza obraz możliwości, istotności lub konieczności dobra.

Jest to więc nowa zdolność pod nazwą wyobraźni odtwórczej, która jako szósty element psychologiczny obejmuje dwie dogmatyczne władze: pamięć i przewidywanie, a występuje w formie obrazu. Wyobraźnia odtwórcza może funkcjonować dzięki prawu kojarzenia obrazów (asocjacji), czyli dzięki prawu upodobnienia np. przedmiotu, który teraz widzę z grupą przedmiotów, w której go przedtem widziałem (pamięć), albo spodziewam się widzieć (przewidywanie). Jest to innemi słowy uduchowienie intuicji, albo odtworzenie wrażeń nie drogą zmysłów, lecz wewnętrznych procesów psychicznych. Upodobnienie jest więc najważniejszą i jedyną zasadą oddziaływania pedagogicznego na kształcenie wyobraźni odtwórczej, której najbardziej wzmożony rozwój odbywa się w wieku przejściowym, tak nazwanym ze względu na przejściowy charakter zainteresowań, które nic nie wnoszą, a są tylko jakby wielką rewją dotychczasowych przeżyć, pozwalając w ten sposób na doniosłe procesy natury fizjologicznej, Fizycznym warunkiem wyobraźni odtwórczej jest biała istota móżdżka. Wreszcie intelekt pełni rolę czuciowości, o ile wytwarza przydział, pozbawienie lub ograniczenie dobra. Jest to zdolność zwana wyobraźnią wytwórczą, która jako siódmy element psychologiczny obejmuje dwie moralne władze: konstrukcję w dziedzinie czynów i fantazję w dziedzinie myśli, a występuje w formie szematu. Wyobraźnia wytwórcza funkcjonuje dzięki prawu szematyzacji idei, czyli prawu wyrażenia np. jakiejś idei w formie konkretnego szematu. Jest to inaczej mówiąc ucieleśnienie pojęć czyli realizacja idei, Wyobrażenie jest więc zasadą oddziaływania pedagogicznego na kształcenie wyobraźni wytwórczej, której najistotniejszy rozwój odbywa się w dalszym ciągu wieku przejściowego, nic bowiem nowego również nie wnosi, a jest tylko jakby próbą sił. Fizycznym

warunkiem wyobraźni wytwórczej jest szara istota móżdżka. Dalsza neutralizacja zasadniczych elementów nie prowadzi już do różniczkowania się lecz do syntezy elementów. Oczywistem jest mianowicie, że dwa pierwotne elementy wyobrażenie i świadomość wywierają na siebie wzajemny wpływ. Wyobrażenie o rzeczach i wogóle przedmiotach wprowadza do jednostajnej świadomości pewien rodzaj poruszenia duchowego, określającego stosunek do przedmiotów, a zwanego uczuciem, które występuje w formie postrzegania. Uczucie jest jedną z czterech systematycznych władz Dla harmonijnego wykształcenia uczuć, dających racje dostateczne do wyznaczenia intuicji (wrażeń) przez pojęcia, posługujemy się pięknym językiem literackim, wyrażającym dostępne idee w sposób artystyczny. Język więc literacki jest główną zasadą oddziaływania pedagogicznego na kształcenie uczuć szczególnie w wieku młodzieńczym, w którym uczucia dochodzą do największej wybujałości. Fizycznym warunkiem, a zarazem skutkiem podświadomego częściowego oddziaływania uczuć są narządy odżywcze (serce, krew, żołądek, płuca). Świadomość natomiast jako subjektywny byt wprowadza do wyobrażeń myśl czyli pewien określony, swoisty i samodzielny sposób logicznego ujęcia wyobrażeń i ich wzajemnych stosunków. Ujęcie jest formą w jakiej występuje poznanie, tj. druga systematyczna władza człowieka, zapewniająca racje dostateczne do wyznaczenia pojęć przez intuicje. Dla wykształcenia władzy poznania posługujemy się językiem naukowym, wyrażającym dostępne idee, wynikające z doświadczenia, Język zatem naukowy jest główną zasadą oddziaływania pedagogicznego na kształcenie władzy poznania, której rozwój odbywa się głównie w dalszym ciągu wieku młodzieńczego. Fizycznym warunkiem, a zarazem skutkiem poświadomego częściowego oddziaływania władzy poznania są narządy rozmnażania, obejmujące nietylko sprawy płciowe, ale też rozrost fizycznego ustroju Pomiędzy wyobrażeniem a świadomością zachodzić może zupełna harmonja, zwana zrozumieniem, które występuje w formie rozwagi i jest trzecią systematyczną władzą człowieka, obejmującą sąd teleologiczny, o ile dotyczy ładu wyobrażeń, tj. ocenia wyobrażenia pod kątem ich celowości objektywnej, oraz smak estetyczny, o ile dotyczy pięk-

na i wzniosłości, t j. ocenia wyobrażenia pod kątem celowości subjektywnej. Dla harmonijnego wykształcenia władzy zrozumienia, zdolnej do racjonalnego wyznaczenia tak pojęć przez intuicje, jak intuicji przez pojęcia, posługujemy się językiem krytycznym, oceniającym idee, które płyną tak z doświadczenia jak i wewnętrznego objawienia, szczególnie w dalszym ciągu wieku młodzieńczego, kiedy władza zrozumienia najbardziej się rozwija. Warunkiem fizycznym, a zarazem skutkiem podświadomego wzajemnego oddziaływania wyobrażenia i świadomości jest energja fizyczna organizmu. Jak widzieliśmy przy wyznaczaniu elementów, czuciowość, nie przestając być sobą, może pełnić rolę intelektu i odwrotnie, intelekt może się stać czuciowością Zatem oba te elementy czuciowość i intelekt zawierają w sobie oba rodzaje wyobraźni, oraz świadomość i wyobrażenie jako dwie odwrotne strony wiedności. Widocznem więc jest, że czuciowość i intelekt łączą się za pomocą elementu neutralnego tj. wiedności w tożsamość końcową, która nazywa potencjalnością i obejmuje genjusz i wolę, a występuje w formie czynności. Potencjalność jest więc czwartą władzą systematyczną. Dla spełnienia potencjalności, roz wijającej się szczególnie intensywnie na początku okresu dojrzewania, kształcić trzeba rozum niewarunkowy przez wstępowanie nieograniczone od konkretów do zasad (indukcja), i przez dedukcję od zasad do następstw w zastosowaniu do idei transcedentnych. Fizycznym warunkiem, a zarazem skutkiem podświadomego oddziaływania potencjalności jest organizm ludzki, jego życie i kształtowanie się. Tak wygląda w krótkości szemat psychologji człowieka śmiertelnego. Stosunek pierwiastków psychicznych do organizmu fizycznego jest tu jasno określony. Organizm mianowicie jest tworem władz psychicznych, działających na razie poświadomie. Każda z tych władz i pierwiastków tworzy najbardziej przystosowany aparat dla celów swojej działalności, która ujawnia się w naszej świadomości w miarę uzyskania sprawności tego aparatu. Inemi słowy dopóki aparat nie jest zbudowany, dopóty odnośna zdolność psychiczna nie może się ujawnić nazewnątrz. Budowa organizmu przez siły psychiczne rozpoczyna się od chwili poczęcia, przechodzi charakterystyczne etapy zgodne właśnie z wyżej

podanemi mojemi tezami o stosunku uzdolnień psychicznych do organizmu, oraz z Prawem Stworzenia, kończy się zaś z chwilą urodzenia. Z tą chwilą bowiem zaczyna się dla człowieka nowa epoka, w której jego władze i zdolności psychiczne, wzmacniając już tylko i rozwijając organizm, wychylają się za jego pośrednictwem jedna po drugiej z mroków nieświadomości w typowych okresach znowu zgodnie z Prawem Stworzenia. Podświadomym celem wysiłków jest teraz wyzwolenie się z bezwładnych warunków życia i stworzenie swego niewarunkowego, nieśmiertelnego bytu. Siły jednak psychiczne skutkiem dziedzictwa upośledzenia moralnego są za słabe, aby mogły podołać tak wielkiemu a nieodzownemu zadaniu. Wyłania się więc kwestja doprowadzenia przez wychowanie i odrodzenie duchowe pierwiastków psychicznych do pierwotnie założonej siły, zdolnej uwolnić człowieka od śmierci. W miarę wyzwolenia się człowieka od ułomności moralnej przez odrodzenie duchowe powstają kolejno władze hiperfizyczne, stanowiące psychologję człowieka nieśmiertelnego. Są to te same zdolności i pierwiastki psychiczne, o których już poprzednio wspominałem, tylko odpowiednio spotęgowane i pogłębione. Dzięki nim człowiek może mocą własną, a raczej mocą tych pierwiastków i władz duchowych, w trzeciej z kolei epoce swojego życia stworzyć swój świadomy, nieśmiertelny byt, swoje człowieczeństwo doskonałe.

Adres Redakcji i Administracji: — Sawin, pow. Chełm Lubelski

PRENUMERATA:

rocznie	zł. 1.00
półrocznie	„ 0.50
numer pojedyńczy	„ 0.10